

## A romániai nemzetiségek főbb demográfiai jellemzői az 1992. évi népszámlálás tükrében

Az 1992. évi romániai népszámlálás nemzetiségi és felekezeti vonatkozású adatait összegző kötet bevezetője<sup>1</sup> alapján készített, kéziratban maradt, vázlatos feldolgozás, egy tervezett nagy ívű áttekintés töredéke.

### A népesség fejlődése, területi változásai 1930-1992 között

Románia 1930–1992 közötti népességfejlődésének számai szerint az államalkotó nemzet mind az egyéb nemzetiségűekhez, mind pedig az ország összlakosságához képest gyorsabb iramban szaporodott. (Lásd az 1. táblázatot.)

**1. táblázat**  
Románia népességének nemzetiségi megoszlása, 1930, 1956, 1966, 1977 és 1992  
(ezer fő)

Nemzetiség	1930	1956	1966	1977	1992
Összesen	14 280,7	17 489,5	19 103,2	21 559,9	22 810,0
Román	11 118,2	14 996,1	16 746,5	18 999,6	20 408,5
Magyar	1 423,4	1 587,7	1 619,6	1 713,9	1 625,0
Cigány	242,6	104,2	64,2	227,4	401,1
Német	633,5	384,7	382,6	359,1	119,5
Ukrán	45,9	60,5	54,7	55,5	65,8
Orosz, lipován	50,7	38,7	39,5	32,7	38,6
Török	26,1	14,3	18,0	23,4	29,8
Szerb	50,3 <sup>a</sup>	46,5 <sup>a</sup>	44,2 <sup>a</sup>	34,4	29,4
Horvát	...	...	...	7,5 <sup>b</sup>	4,1
Tatár	15,6	20,5	22,2	23,4	24,6
Szlovák	50,8 <sup>c</sup>	23,3	22,2	21,3	19,6
Cseh	...	11,8	10,0	7,7	5,8
Bolgár	66,3	12,0	11,2	10,4	9,8
Zsidó	451,9	146,3	42,9	24,7	9,0
Lengyel	15,8	7,6	5,9	4,6	4,2
Görög	23,2	11,2	9,1	6,3	3,9
Örmény	12,2	6,4	3,4	2,3	2,0
Egyéb	49,2	13,4	4,7	5,3 <sup>d</sup>	8,6 <sup>e</sup>
Nem nyilatkozott	5,0	4,3	2,3	0,4	0,7

<sup>a</sup> Horvátokkal és szlovénekkal.

<sup>b</sup> Krassovánokkal.

<sup>c</sup> Csehekkel.

<sup>d</sup> Csángókkal és szlovénekkal.

<sup>e</sup> Csángókkal, krassovánokkal és szlovénekkal.

A hat évtized alatt az összes népesség 8,5 milliós (59,7 százalékos) gyarapodásával szemben a románok száma 9,3 millióval (83,6 százalékkal) nőtt, míg a nem román nemzetiségűeké mintegy a negyedével, 757 ezerrel fogyott. Ez részben a románság viszonylag magasabb termékenységével, részben pedig a kisebbségekhez tartozók elvándorlásával magyarázható. Lélekszámuk csökkenése 1930 és 1956 között volt a leghatározottabb (668 ezer fő), amit 1966-ig további 135 ezres fogyásuk követett. Regressziójuk folyamatát 1966–1977 között 206 ezer lelkes növekedés szakította félbe, majd 1992-ig, főként az utóbbi évek emigrációjának következtében a nemzeti kisebbségek száma összességében ismét kevesebb lett (159 ezer fővel). Az 1. táblázat részletező idősoraiból kitűnik, hogy egyes etnikumok fogyatkozása már 1930–1956 között megkezdődött, sőt némelyikük drasztikus létszámcsökkenése kifejezetten erre az időszakra – túlnyomó részben a háborús eseményeket kísérő tömeges népességmozgásokra – vezethető vissza (pl. a zsidók, németek, bolgárok, oroszok, görögök, lengyelek, örmények esetében). Az érintett népcsoportok közül a kitelepülések-kitelepítések okozta demográfiai hullámvölgyből csupán a törököknek sikerült kijutniuk; ők mára teljes egészében visszanyerték háború előtti népállományukat. A nemzeti kisebbségek 757 ezer lelkes vesztesége ellentétes irányú folyamatok eredője: a fogyatkozó etnikumok 1 millió 150 ezres (összességében 82 százalékot kitevő, néhányuknál teljes leépülést eredményező) csökkenését a magyarság szerényebb, illetőleg a cigány, ukrán és török-tatár népesség viszonylag tisztességes mértékű – összesen 393 ezer fős (22,8%) – gyarapodása ellentételezte.

A jelzett folyamatok a népesség települési típusok szerinti változásaiban is nyomon követhetők. E változások legfőbb mozgója, az *urbanizáció* szintén a román nemzetiségűek körében volt a legdinamikusabb. A 2. táblázat tanúsága szerint a románok lélekszáma a városokban 1930 és 1992 között 5,7-szeresére nőtt, míg az összes városi népesség számának növekedése csupán 4,1-szeres, a nem román nemzetiségűeké pedig mindössze 1,2-szeres volt.

**2. táblázat**  
**A románok és az egyéb nemzetiségűek lélekszámának alakulása**  
**települési típus szerint, 1930-1992 között**

Év	Románok			Egyéb nemzetiségűek <sup>a</sup>		
	Lélekszám (ezer fő)	A települési típus lakói- nak aránya (%)	Index (1930=100)	Lélekszám (ezer fő)	A települési típus lakói- nak aránya (%)	Index (1930=100)
			<i>Városok<sup>b</sup></i>			
1930	1 963,4	17,7	100,0	1085,4	34,3	100,0
1956	4 376,2	29,2	222,9	1096,0	44,0	101,1
1966	6 183,9	36,9	315,0	1120,4	47,6	103,3
1977	8 165,8	43,0	415,9	1229,7	48,0	113,4
1992	11 113,5	54,5	566,0	1277,6	53,2	117,8
			<i>Községek</i>			
1930	9 154,8	82,3	100,0	2073,0	65,7	100,0
1956	10 619,9	70,8	116,0	1393,1	56,0	67,2
1966	10 562,6	63,1	115,4	1233,9	52,4	59,5
1977	10 833,8	57,0	118,3	1330,2	52,0	64,2
1992	9 295,5	45,5	101,5	1123,1	56,8	54,2

<sup>a</sup> A nemzetiségükről nem nyilatkoztak nélkül

<sup>b</sup> A peremtelepülésekkel együtt

A románok növekedési indexének magas értéke a városi térségekben nagyobb termékenységük mellett a vidéken élő románság átlagosnál intenzívebb – a városiak propagatív erejét is növelő – beköltözésének tulajdonítható. Az egyéb nemzetiségűek csoportja ezzel egyidejűleg főként a német és zsidó polgárok kivándorlása révén érzékeny veszteségeket szenvedett. A gyors ütemű városodást értelemszerűen a vidéki román népesség részarányának hasonló iramú csökkenése kísérte. Arányvesztésükhöz az utolsó tizenöt évben már számszerű fogyatkozás is társult. Mintegy másfél millió falusi lakos áramlott az idő alatt a városokba (ellentétben a bevezető megállapításával, amely ezt a számot alig több, mint félmillióra teszi), az otthon maradtak körében pedig a nyolcvanas évek végén természetes fogyás következett be, így ma már a románságnak csak kisebbik hányada él vidéken. A más nemzetiségűek közül jellegzetesen város lakó nép a zsidó (e népesség 98,3 százaléka a városokban él), az örmény (98,9%) a görög (88,6%), a török (78,7%), a tatár (71,3%) és a német (67,2%). Viszonylag magas még az urbánus népesség aránya a magyarok (56,3%) és az egyéb nem részletezett nemzetiségűek körében (51,7%). Változatlanul rurális népesség viszont a cigány, orosz, bolgár, szlovák, cseh, szerb és lengyel (53,9–65,3 százalékok valamely község lakója), valamint a ukrán és horvát nemzetiség (esetükben az előbbi arányszám már 83,8, illetve 87,4 százalékos).

A földrajzi övezetenként erősen differenciált, egymással szoros kölcsönhatásban lévő természetes és térbeli népmozgások következtében számottevően módosult a nemzetiségek területi megoszlása. A román nemzetiségűek száma általában véve mindegyik országrészben és megyében gyorsabb ütemben növekedett, mint az összes népességé. Ez a megállapítás ugyanúgy érvényes a Kárpátokon túl (a román eredetiben: *exteriorul arcului carpatic* vagy *zona pericarpatică*), melynek román lakossága mindig is túlnyomó (90 százalékon felüli) többséget alkotott, mint a Kárpátokon innen (*zona intracarpatică*, a hazai szóhasználatot követve: Erdély), ahol a románság számbeli fölénye kisebb, mint az előző országrészben. Az etnodemográfiai viszonyok e jellegzetes különbözősége a Kárpátok vonulata mentén ma is fennáll, a választóvonal azonban halványulóban van, hiszen, mint azt a 3. táblázat adatai mutatják, a két nagy országrész közt a hat évtized során komoly nemzetiségi kiegyenlítődés ment végbe.

**3. táblázat**  
**Az összes népesség és a románság számának és részarányának növekedése**  
**a két nagy országrészben 1930–1992 között**

Év	Románia		Kárpátokon túl		Erdély	
	Ezer fő	Index (1930=100)	Ezer fő	Index (1930=100)	Ezer fő	Index (1930=100)
<i>Összes népesség</i>						
1930	14 280,7	100,0	8 760,6	100,0	5 520,1	100,0
1956	17 489,5	122,5	11 271,0	128,7	6 218,5	112,7
1966	19 103,2	133,8	12 383,6	141,4	6 719,6	121,7
1977	21 559,9	151,0	14 059,7	160,5	7 500,2	135,9
1992	22 810,0	159,7	15 086,7	172,2	7 723,3	139,9
<i>Románok</i>						
1930	11 118,2	100,0	7 928,6	100,0	3 189,6	100,0
1956	14 996,5	134,9	10 955,0	138,2	4 041,1	126,7
1966	16 746,5	150,6	12 187,1	153,7	4 559,5	142,9
1977	18 999,6	170,9	13 795,7	174,0	5 203,9	163,2
1992	20 408,5	183,6	14 724,4	185,7	5 684,1	178,2
<i>A románok aránya az összes népességen belül (%)</i>						
1930	77,9		90,5		57,8	
1956	85,7		97,2		65,0	

Év	Románia		Kárpátokon túl		Erdély	
	Ezer fő	Index (1930=100)	Ezer fő	Index (1930=100)	Ezer fő	Index (1930=100)
1966	87,7		98,4		67,9	
1977	88,1		98,1		69,4	
1992	89,5		97,6		73,6	

A Kárpátokon túl a románság gyorsabb ütemű gyarapodásához (mely 1930–1992 között 85,7 százalékos volt, szemben az összes népesség 72,2 százalékos növekedésével) főként a termékeny moldvai megyék járultak hozzá. A más nemzetiségűek 56,5 százalékos kitevő népességcsökkenését (számuk az 1930. évi 832 ezerről 1992-ig 362,3 ezerre esett vissza) a zsidók, bolgárok, törökök, valamint kisebb részben a görögök és örmények kitelepülése határozta meg. (Vö. az 1. táblázattal.)

A nem román népesség száma a Kárpátokon túli részekhez képest kisebb arányban ugyan, de Erdélyben is csökkent (12,5 százalékkal, 2330,5 ezerről 2039,2 ezerre). Ezen belül a zsidók száma 178,3 ezerről 2,7 ezerre, 1930. évi népállományuk 1,5 százaléka zsugorodott, a németeké 542,1 ezerről 109 ezerre, eredeti létszámuk egyötödére zuhant, de ma már kevesebb lelket számlálnak a csehek, szlovákok, délszlávok, bolgárok, oroszok, lengyelek is, az örmények pedig szinte teljesen eltűntek a sokszínű erdélyi népességi palettáról. Az erdélyi etnikai színek jellegzetes foltjainak halványodása következtében e soknemzetiségű régió lélekszáma végül is mindössze 39,9 százalékkal növekedett. Mérsékelt volt a magyarság lélekszámának gyarapodása is (254,4 ezer, csupán 18,8%). A Kárpátokon túli népnövekedés rátáját csak az ukránok (71,8 százalékkal lettek többen), a cigányok (87,4%), és a románok (78,2%) érték el. Az erdélyi románok részarányának feltűnő megnövekedése azonban nem a viszonylag magas – bár csupán egyes népcsoportokéhoz mérten kiemelkedő – születési arányszámuknak, hanem inkább a nemzeti kisebbségek (elsősorban a németek és zsidók, részben a magyarok) nagyarányú kitelepülésének, döntően pedig a belső népmozgások több mint félmillió pozitív egyenlegének köszönhető. Temes, Krassó-Szörény, Hunyad, Brassó és Kolozs megyék az elmúlt évtizedekben tömegével vonzották a Kárpátokon túli – szinte teljes egészében román – vándornépességet, különösen Olténiából és Moldvából, beleértve ez utóbbi országrész távol eső vidékeit is. A románság gyarapodása a közvetlenül érintett régiókban, vagyis a Bánságban és Belső-Erdélyben 1930 és 1992 között országosan is a legnagyobb mértékű volt; míg egyébként e két tartomány összes népességének 22,5, illetve 52,3 százalékos lélekszám-növekedése alatta maradt az országos átlagnak.

Mindezek következtében az ország 40 megyéje közül a románok aránya ma már 5-ben 99%, 23-ban pedig 95% fölött van. Ez utóbbi kategóriába 1930-ban még csupán 13 megye tartozott. Hat évtizeddel ezelőtt (a mai közigazgatási beosztás szerint) 17 olyan megyéje volt az országnak, ahol a románok aránya nem érte el a 80 százalékos; számuk időközben 7-re csökkent. Olyan megyét pedig, ahol a románság kisebbségben van, az 1930. évi ötten szemben (Szatmár, Temes, Maros, Hargita és Kovászna) az 1992. évi népszámlálás már csupán kettőt talált (Hargita és Kovászna).

Az egyes etnikumok elhelyezkedésének, számuk és arányuk területi megoszlásának további leíró részletezésétől eltekintünk. A kötet terepszemléje legfeljebb a romániai publikumnak szolgálhatna meglepetésekkel, hiszen az ottani olvasó az elmúlt évtizedek során ilyen mélységű elemző-értékelő munkában nemigen találkozhatott a hazájában élő más nemzetiségűek statisztikai tényeivel. Az 1930. évi népszámlálás óta eltelt két emberöltő etnodemográfiai mozgásainak utólagos bemutatása mindazonáltal – revelatív vonatkozásai ellenére – ma már az ország államalkotó polgára számára sem jelent sokkoló hatású szembeesést. Végző eredményeit tekintve e szolid, tárgyyszerű számvetés inkább egy kisebbfajta „diadaljelentéssel” ér fel; az adatok különösebb kommentár nélkül is a nemzeti homogenizálódás sok tekintetben lezárult és visszafordíthatatlannak tűnő folyamatát dokumentálják.

A vázolt összkép véleményünk szerint is valós irányvonalak mentén rajzolódik ki, ezért az eddigiekben szinte szó szerint követtük a kötet egyes megállapításait. Néhány jelenséggel kapcsolatban azon-

ban, melyek szembevető kivételt képeznek az általános demográfiai törvényszerűségek alól s magyarázatukkal a bevezető szöveg adósunk marad, szükségesnek látjuk kiegészítő észrevételeket tenni.

Gondolunk itt elsősorban a cigányság lélekszámának az 1. táblázatban megfigyelhető nagy mérvű ingadozására, amely csupán természetes népmozgásokkal nem indokolható. 1930-tól 1966-ig a cigány nemzetiségűek száma fokozatosan az egynegyedére süllyedt, majd ezt követően 1966 és 1977 között hirtelen több mint három és félszeresére ugrott. Akkori 163,2 ezres – demográfiai értelemben természetesnek semmiképpen sem nevezhető – növekedésük alapvetően meghatározta a nem román nemzetiségűek lélekszámának gyarapodását, így az javarészt az előző népszámlálások román nemzetiségű rovatában elveszett cigány népesség „visszavételére” korlátozódott. Pontosítanunk kell tehát a bevezető szöveg vonatkozó megjegyzését, mely a nemzeti kisebbségek számának időleges növekedését kizárólag a születésszám emelkedésének, illetőleg a kivándorlási hullám csillapodásának tulajdonítja.

A kötet bevezetője rövid úton napirendre tér a nemzetiségi statisztika nyilvánvaló torzulása fölött, mondván: a cigányság számának – az 1930. és az 1992. évi népszámlálási eredményekkel szemben megmutatózó – jól érzékelhető csökkenése az elnyomatás időszakára esik. A szövegrész sugallata szerint politikai színezetű jelenségről van szó, e lehetséges magyarázatnak azonban némiképp ellentmond, hogy a cigánystatisztika felívelésének kezdete éppen a totalitárius rendszer mélypontjára esik. Egy másik, szintén a bukaresti statisztikai hivatalban készült elemzés nem minősíti e jelenséget. A számok hullámzását annak tulajdonítja, hogy a cigányok az 1956., 1966. és 1977. évi népszámlálások során „tartózkodóak” voltak valódi nemzetiségük kinyilvánításakor.<sup>2</sup> Mindebből tévedés lenne azonban arra következtetni, hogy az 1930. vagy az 1992. évi, a cigányság számbeli nagyságát az említetteknel kétségtelenül reálisabban kifejező népszámlálás teljesen hibátlan bevallást eredményezett volna. Mint azt a román statisztikai szolgálat vezető munkatársa egy nyilatkozata során kifejtette, a cigányok 1992-ben is jelentős számban más (főleg román vagy magyar) nemzetiségűnek vallották magukat, ezért a cigány lakosság népszámlálási száma töretlen gyarapodása ellenére változatlanul messze van a valóságtól és tényleges számuk valószínűleg sohasem lesz megismerhető.<sup>3</sup> Állítását egy 1980–1981-ben végzett demográfiai felmérés is alátámasztja, mely helyi néptanácsi minősítés alapján már tizenegy évvel korábban 1180,2 ezer főnyire, vagyis az 1992. évi népszámlálási eredmény háromszorosára becsülte az ország cigány nemzetiségű lakosságát.<sup>4</sup>

A különböző cigány-regisztrációk viszonylagossága jól szemléltethető a rendelkezésre álló kimutatások térben tagolt, nagyobb időbeli távlatot átfogó csoportosításával. A vonatkozó adatokat a 4. táblázat tartalmazza.

**4. táblázat**  
**A cigány nemzetiségűek számának alakulása országrészenként**  
**(ezer fő)**

	1893	1930	1956	1966	1977	1992	Becslés
Erdély	150,3	109,2	78,4	49,1	123,0	202,7	433,9
Kárpátontúl	...	133,4	25,8	15,1	104,4	198,4	746,3

A nemzetiségi számadatok a történeti Erdélyben az 1850. évi osztrák népszámlálásig, a jelenkori Erdély területén pedig az 1893. évi cigányszámlálásig vezethetők vissza. (Ez utóbbi felvétel – a korabeli magyar statisztika anyanyelven alapuló gyakorlatától eltérően – közvetlenül az etnikai hovatartozást vizsgálta. Az alkalmazott kritérium formailag leginkább a mai tanácsi minősítéssel rokonítható, mivel az összeírás végrehajtói lényegében azt tekintették cigánynak, akit a társadalom többsége annak tartott.) A szűkebb értelemben vett Erdélyben (ide értve a Szilágyságot is) az 1850. évi népszámlálás 78,4 ezer, az 1893-as számbavétel 109,9 ezer cigányt talált. 1893-ban a mai Erdély területének egészén a cigányok száma kb. 150 ezer volt. E köztudomásúan szapora népesség száma 1930-ig optimális becslés szerint ugyanitt 220 ezerre nőtt,<sup>5</sup> az 1930. évi román népszámlálás azonban e feltételezett tömegnek csak a felét mutatta ki. (Egy szűkebb körű vizsgálódásra alapozva egyébként az ország mai területén akkor élt cigá-

nyok száma 450 ezerre tehető.)<sup>6</sup> Sokatmondó tény, hogy az azóta eltelt hatvan év alatt az erdélyi cigányságnak mind a hivatalos (népszámlálási), mind pedig – demográfiai alapokon nyugvó – becslött száma nagyjából egyező mértékben közel a kétszeresére növekedett. Egyes régiókban e két érték igen közel került egymáshoz, vagy pedig (mint Maros és Szilágy megyében) ma már teljesen egybeesik. Románia Kárpátokon túli részein (beleértve a fővárost is) a magukat cigánynak vallók száma az erdélyinél jóval mérsékeltebben gyarapodott, s így alig másfélszerese az 1930. évinek. A becslött és hivatalos számok közötti eltérés itt lényegesen nagyobb, mint Erdélyben.

A mások általi minősítés és az érintettek önbesorolása közötti – térségünkben egyébként korántsem példa nélkül álló – eltérés méreteit látva érthetővé válik a romániai népszámlálások cigánystatisztikájának oszcillálása: a hivatalos adatok ingadozásában végső soron e nehezen körülhatárolható, sokrétűen tagolt, térben és időben erősen változó társadalmi csoport (ön)meghatározásának ellentmondásossága tükröződik. Az, hogy az etnikus hovatartozás kelet-európai kétértelműsége – tudniillik, hogy az nem csupán választás, hanem kijelölés kérdése is<sup>7</sup> – a cigányság esetében hol, mikor, milyen mértékben és milyen előjellel szűrődött át a népszámlálások gyakorlatán, csak aprólékos egyedi vizsgálódások útján megválaszolható.

A cigányság példája szemléletesen jelzi az etnikai identitás statisztikai mérhetőségének – a nemzetiségi idősorok látványos töréseiben is megmutatkozó – természetszerű korlátait. Hasonló jellegű – bár kevésbé látványos – törésvonal 1956–1966 és különösen 1977–1992 között a magyar nemzetiségűek számának alakulásában is megfigyelhető. A népszámlálási kötet bevezetője erre sem ad közelebbi magyarázatot, csupán a legutolsó időszakra vonatkozóan jegyzi meg, hogy a magyarság össznépeségén belüli arányának csökkenése természetes szaporulatának visszaesésére, illetőleg kivándorlására vezethető vissza.

E tényezőkről a rendelkezésünkre álló információk a következőkben összegezhetők. A magyar nemzetiségűek száma a két utolsó népszámlálás között 89 ezer fővel csökkent. Ugyanez idő alatt 63,4 ezer magyar hagyta el hivatalos úton Romániát. A bukaresti statisztikai hivatal illetékesei többször is hangsúlyozták, hogy a hivatalos kivándorlási adatokat csupán minimális értéként lehet figyelembe venni – amit megerősít, hogy az ország vándorlási vesztesége pontosan másfélszerese a Belügyminisztérium által nyilvántartottnak –, így igen valószínű, hogy az országból végleg távozó magyarok száma nagyobb a hivatalosan közölt értéknél. Ha a jelzett 1,5-szeres szorzót a magyar kivándorlókra is alkalmazzuk, számuk már megközelíti a 100 ezret. Pusztán a kivándorlással azonban még így sem magyarázható a magyar nemzetiségűek népességi vesztesége, hiszen azt – legalábbis részben – ellentételeznie kellett időközbeni természetes gyarapodásuknak. A magyarság természetes népmozgalmának számai nem ismeretesek; egyetlen részkiértékre hagyatkozhatunk csupán, mely az ország 1988. év eleji számított népességszámát adja tudtul, nemzetiség szerinti megoszlásban.<sup>8</sup> E szerint a romániai magyarok száma az 1977. évi népszámlálást követő tizenegy esztendő alatt 39,2 ezer lélekkel növekedett. E közlés alapján, az ugyanez időszakra eső 23,1 ezer fős kivándorlást is figyelembe véve, több mint 60 ezer főnyi természetes szaporulattal számolhatunk. Jóllehet a népesség természetes növekedését újabban Romániában is fogyás váltotta fel és e fordulat a magyarok soraiban már valamivel korábban bekövetkezett, igen valószínűtlen, hogy a romániai magyarság nyolcvanas évtized végéig „felhalmozott” népességi nyeresége pár esztendő alatt teljes egészében elenyészett volna. A töredékes információk csak spekulatív következtetésekre nyújtanak lehetőséget, annyi azonban az eddigiekből is kitűnik, hogy a romániai magyarság 1992-ben kimutatott veszteségére a természetes és mechanikus népmozgások egybevetése önmagában nem ad magyarázatot.

A bukaresti statisztikai szolgálat mind a mai napig szűkmarkúan méri az egyes etnikumok demográfiai viselkedésére vonatkozó információkat. A népszámlálási kötet állapotfelmérése örvendetes kivétel e gyakorlat alól, s számos fontos adalékkal szolgál természetrajzuk megismeréséhez. A továbbiakban ezeket az adatokat vesszük sorra.

## A népesség demográfiai szerkezete, változásai 1977-1992 között

### A népesség nemek szerinti megoszlása

Az egyes nemzetiségek *nemek szerinti* megoszlásáról (lásd az 5. táblázatot) a bevezető szövegben kevés szó esik.

**5. táblázat**  
A népesség nemek szerinti megoszlása nemzetiségenként 1992-ben

Nemzetiség	Férfiak		Nők		Ezer nőre jutó férfi
	Szám szerint	%	Szám szerint	%	
Összesen	11 213 763	49,2	11 596 272	50,8	967
Román	10 042 846	49,2	10 365 696	50,8	969
Magyar	786 971	48,4	837 988	51,6	939
Cigány	203 055	50,6	198 032	49,4	1025
Német	53 969	45,2	65 493	54,8	824
Ukrán	33 074	50,3	32 690	49,7	1012
Orosz, lipován	18 554	48,1	20 052	51,9	925
Török	14 828	49,7	15 004	50,3	988
Szerb	14 381	48,9	15 027	51,1	957
Tatár	12 219	49,7	12 377	50,3	987
Szlovák	9 687	49,4	9 907	50,6	978
Bolgár	4 824	49,0	5 027	51,0	960
Zsidó	4 554	50,8	4 401	49,2	1035
Horvát	2 038	49,9	2 047	50,1	996
Cseh	2 762	47,6	3 035	52,4	910
Lengyel	2 011	47,5	2 221	52,5	905
Görög	1 947	49,4	1 993	50,6	977
Örmény	953	48,7	1 004	51,3	949
Egyéb	4 741	55,1	3 861	44,9	1228

Általában véve elmondható, hogy a nemzetiségek többségét – mint ahogy az ország összes népességét is – a nők nagyobb részaránya jellemzi. Kivételt képeznek a cigányok, ukránok, zsidók és még néhány más kis létszámú (nem részletezett) etnikai csoport, melyek körében a férfi népesség van túlsúlyban. (Tizenöt évvel ezelőtt egyedül a tatárok között voltak többségben a férfiak.) A nők dominanciája különösen a németeknél, cseheknel és lengyeleknél meghatározó. Az 1977. évi népszámláshoz képest a nők számaránya a cigány, ukrán, orosz, zsidó, horvát, görög és örmény népességnél csökkent. A cigány, ukrán és orosz nők lélekszáma – mint ahogy a románoké, törököké, tatároké is – növekedett, a német és zsidó nőké viszont az 1977. évinek a harmadára esett vissza. A jelzett változások elsősorban egyes nemzetiségek nemek és életkorok szerinti halálzási arányszámainak különbségével, továbbá a kivándorlással magyarázhatók (elsősorban a zsidók esetében). Meg kell említeni még, hogy mind 1977-ben, mind pedig 1992-ben a nemzeti kisebbségek élveszülötteinek nagyobb hányada (a bolgárokat és tatárokat leszámítva) fiú volt. A fiú csecsemők részesedése az élveszületésekből a magyarok, ukránok, szlovákok, oroszok és lengyelek esetében a románok átlagát is meghaladja.

## A népesség korösszetétele

A népesség szerkezetének nagyobb *korcsoportonkénti* elemzése szintén jelentős eltéréseket mutat nemzetiségek szerint. (Vö. a 6–7. táblázatokkal. A kötet táblaanyaga a különböző korosztályokat nemek, felekezetek, továbbá aktív és inaktív népesség, valamint települési típusok szerint is részletezi, a bevezető azonban – melynek gyakorlatához mi is igazodunk – a terjedelmi korlátok következtében az össznépesség országos adatainak etnikumonkénti jellemzésére szorítkozik.)

**6. táblázat**  
**Az egyes nemzetiségek nagyobb korcsoportok szerinti megoszlása és az ezer nőre jutó férfiak**  
**korcsoporton belüli száma az 1992. évi népszámlálás időpontjában**

Nemzetiség	0–14 éves	Férfi-nő arány	15–39 éves	Férfi-nő arány	40–59 éves	Férfi-nő arány	60 év feletti	Férfi-nő arány
Összesen	5 181 902	1043	8 474 066	1027	5 411 755	962	3 742 312	764
Román	4 634 064	1042	7 619 538	1025	4 837 889	964	3 317 051	774
Magyar	311 118	1046	572 099	1034	422 406	942	319 336	706
Cigány	166 105	1047	159 872	1069	54 810	956	20 300	748
Német	17 402	1046	34 488	1099	33 666	948	33 906	457
Ukrán	17 181	1071	23 906	1113	14 780	977	9 897	764
Orosz, lipován	7 204	1008	13 563	1065	10 538	887	7 301	694
Török	9 916	1058	12 186	1027	5 178	902	2 552	758
Szerb	4 020	1074	8 812	1111	8 628	989	7 948	736
Tatár	4 758	1063	9 606	1041	6 550	993	3 682	772
Szlovák	3 885	1107	6 948	1053	5 059	989	3 702	733
Bolgár	1 332	1088	2 719	1098	3 037	982	2 763	770
Zsidó	341	994	1 093	1366	1 741	1073	5 780	974
Horvát	735	1070	1 410	1089	1 062	1031	878	777
Cseh	1 046	1023	1 813	1053	1 561	999	1 377	612
Lengyel	727	939	1 213	1121	1 019	979	1 273	677
Görög	278	1189	923	1349	1 227	914	1 512	817
Örmény	167	988	422	1357	495	1012	873	764
Egyéb	1 573	1117	3 191	1765	1 921	1146	1 917	793

**7. táblázat**  
**Az egyes nemzetiségek nagyobb korcsoportok szerinti megoszlása az 1977.**  
**és az 1992. évi népszámlálás időpontjában, %-ban kifejezve**

Nemzetiség	1992				1977		
	0–14 éves	15–39 éves	40–59 éves	60 év felett	0–14 éves	15–39 éves	60 év felett
Összesen	22,7	37,2	23,7	16,4	25,4	60,2	14,4
Román	22,7	37,3	23,7	16,3	25,6	60,3	14,1
Magyar	19,1	35,2	26,0	19,7	22,2	60,5	17,3
Cigány	41,4	39,8	13,7	5,1	42,3	51,6	6,1
Német	14,6	28,8	28,2	28,4	19,4	59,6	21,0
Ukrán	26,1	36,3	22,5	15,1	30,6	56,7	12,7
Orosz, lipován	18,7	35,1	27,3	18,9	19,6	60,4	20,0



Nemzetiség	1992				1977		
	0–14 éves	15–39 éves	40–59 éves	60 év felett	0–14 éves	15–39 éves	60 év felett
Török	33,3	40,8	17,4	8,5	33,2	57,9	8,9
Szerb	13,7	30,0	29,3	27,0	15,5	61,1	23,4
Tatár	19,3	39,1	26,6	15,0	25,6	63,6	10,8
Szlovák	19,8	35,5	25,8	18,9	23,9	57,5	18,6
Bolgár	13,5	27,6	30,8	28,1	13,1	62,0	24,9
Zsidó	3,8	12,2	19,5	64,5	6,0	45,9	48,1
Horvát	18,0	34,5	26,0	21,5	20,9	62,8	16,3
Cseh	18,0	31,3	26,9	23,8	16,0	59,5	24,5
Lengyel	17,2	28,6	24,1	30,1	16,9	51,4	31,7
Görög	7,0	23,4	31,2	38,4	10,2	62,7	27,1
Örmény	8,5	21,6	25,3	44,6	5,5	51,4	43,1
Egyéb	18,3	37,1	22,3	22,3	14,2	51,0	34,8

A gyermekkorú népesség (0–14 év között) részesedése legmagasabb a cigányok (41,4%), törökök (33,2%) és az ukránok (26,1%) között. A románok körében a gyermek korosztály az országos átlaggal egyezően 22,7 százalékos arányt foglalt el. Rendkívül alacsony a gyermekkorúak részesedése a zsidó (3,8%), görög (7,0%), örmény (8,5%), valamint a szerb (13,5%) és bolgár (13,7%) népességen belül. 1977-tel összevetve e korosztály súlya növekedett a bolgárok, csehek, lengyelek és örmények, jelentősen csökkent viszont a tatárok, németek, ukránok és szlovákok esetében. Csökkenés mutatkozik a magyaroknál is, nagyjából a románokkal egyező mértékben.

A felnőtt, azaz gazdaságilag produktív fiatalabb és idősebb (15–59 év közötti) korosztályok aránya a tatár (65,7%), orosz (62,4%), szlovák, magyar és román népességnél a legmagasabb. Igen alacsony a görögöknél, cigányoknál és lengyeleknél, legalacsonyabb a zsidóknál (31,7%) és az örményeknél (46,9%). E korcsoport súlya 1977-hez viszonyítva számottevően erősödött a román, magyar, ukrán, orosz, szlovák, tatár, míg érezhetően gyengült a német, bolgár, horvát, cseh, s főként a görög és zsidó nemzetiségű népesség körében.

Az öregkorú (60 év fölötti) népesség részaránya a zsidók (64,5%), örmények (44,6%), görögök (38,4%), lengyelek, németek, bolgárok között a legnagyobb. A legalacsonyabb a cigányok (5,1%), törökök (8,5%), tatárok és ukránok (15%) között, ennél fogva e nemzetiségeket – összefüggésben ifjabb évjárataik magas arányával – „fiatal népességnek” tekinthetjük. Az öregek aránya 1977–1992 között a zsidók, görögök és németek körében növekedett leginkább, míg a cigányok, oroszok, törökök és csehek körében enyhén visszaesett. Az etnikumok többségében az elmúlt 15 év során a 75 év fölöttiek számának és részesedésének növekedése figyelhető meg, így öregkorú népességük több mint egynegyedét (pl. a románok, magyarok, görögök, szlovákok, bolgárok és csehek esetében) vagy ennél is nagyobb részét ma már ez a korcsoport teszi ki (örmények: 33%, lengyelek: 33, %, zsidók: 45,6%). A 75 év fölöttiek aránya 1977-hez képest csupán a cigány, török, orosz és horvát népességen belül lett kevesebb.

A gazdaságilag nagyrészt még vagy már nem tevékeny népesség együttes aránya a produktív korúakhoz képest országosan 642, azaz ennyi gyermek-, illetve öregkorú jut ezer felnőtt korú személyre. (Nemzetiségenkénti részletezésüket lásd a 8. táblázatban.) Ez a mutatószám lényegesen felülmúlja az országos átlagot a zsidóknál (2158), örményeknél (1132), lengyeleknél (896) és cigányoknál (868), míg a középszint alatt marad a tatároknál (522), oroszoknál–lipovánoknál (602), szlovákoknál (632), magyaroknál (634) és románoknál (638).

**8. táblázat**  
**Ezer felnőtt korúra jut a gyermek- és öregkorúak közül nemzetiségenként**  
**az 1977. és az 1992. évi népszámlálás időpontjában**

Nemzetiség	1992			1977		
	Gyermek- és öregko- rú együtt	Gyermek- korú	Öreg- korú	Gyermek- és öregko- rú együtt	Gyermek- korú	Öreg- korú
Összesen	642	373	269	654	422	232
Román	638	372	266	651	426	225
Magyar	634	313	321	645	366	279
Cigány	868	774	94	923	819	104
Német	753	255	497	673	326	347
Ukrán	700	444	256	756	539	217
Orosz, lipován	602	299	303	648	325	323
Török	718	571	147	717	572	145
Szerb	686	231	456	627	253	374
Tatár	522	295	228	567	402	164
Szlovák	632	324	308	731	415	315
Bolgár	711	231	480	603	211	392
Zsidó	2158	120	2038	1172	131	1041
Horvát	653	297	355	588	333	255
Cseh	718	310	408	673	268	405
Lengyel	896	326	570	934	328	606
Görög	833	129	704	589	163	426
Örmény	1132	182	950	934	106	827
Egyéb	682	308	374	955	279	676

Ezer felnőttre országosan 373 gyermek jut (arányuk 1977-hez képest csökkent), legtöbben vannak a cigány (774), török (571) és az ukrán (444) nemzetiségűeknél. Igen alacsony e mutató a zsidók (120) és görögök (129) esetében, de nem sokkal magasabb az örményeknél (182), szerbeknél, bolgároknál sem (231).

Az ezer felnőttre jutó öregek száma országosan 269 (több, mint 1977-ben volt). Arányuk kiemelkedően magas a zsidók (2038) és örmények (950), viszonylag számottevő a görögök (704), lengyelek (570), valamint a németek (497) körében. Rendkívül alacsony a cigányok (94) és a törökök (147) viszonylatában, de alacsonyabb az átlagnál a tatároknál is (228).

Az öreg- és felnőtt korúak egymáshoz viszonyított száma 1977–1992 között legjelentősebb mértékben a zsidók, görögök, németek, örmények, horvátok esetében nőtt – gyorsuló előregedésüket jelezve –, míg visszafogottan ugyan, de csökkent a lengyeleknél, cigányoknál, oroszoknál-lipovánoknál és a szlovákoknál. A gyermek- és felnőtt korúak arányszáma az elmúlt tizenöt évben csak a bolgárok, csehek és örmények esetében mutat növekedést, az egyéb nemzetiségűeknél – a termékenység etnikumonként eltérő alakulásának függvényében – érezhetően csökkent.

Az átlagos életkor országosan 34,6 év. 2 évvel több, mint 1977-ben és 4,6 évvel több, mint 1956-ban volt. Az átlagéletkor az országos középértéknél magasabb a zsidók (59,7), örmények (50,8), görögök (49,6), bolgárok (43,3), németek (42,9), szerbek (42,4), lengyelek (42,1), csehek (40), horvátok, oroszok-lipovánok (38), magyarok és szlovákok (37), az országos szint körüli a tatárok, valamint a románok, míg alacsonyabb annál az ukránok (32,9), törökök (27,4) és a cigányok (22,9) esetében.

A korösszetétel vázolt jellemzői a népesség öregedésének általános folyamatáról tanúskodnak. Az összképet nemzetiségenként differenciáló viszonyszámok széles skáláján a magyar nemzetiségűek mutatói

a középmezőnyben, az átlaghoz közelebb, de minden esetben ezen értékeknek az öreg korösszetétel irányába mutató sávjában helyezkednek el.

#### A termékenység alakulása

Az egyes nemzetiségek népességi fejlődését nagymértékben meghatározza a *nők termékenysége*-nek alakulása. E fontos demográfiai jelenség vizsgálatának legfőbb forrását az 1992. évi népszámlálás vonatkozó információi képezik. Ezeket az 1977. éviékkal összevetésben a kötet bevezetője az összes női népességre vonatkozóan elemzi. Mielőtt ismertetésükhöz kezdenénk, tekintsük át a születések főbb számaikat az anyák családi állapota szerint is.

Az 1992. évi népszámlálás idején a 15 éven felüli nők mintegy kétharmada, 5827,7 ezer fő élt házasságban. A hajadonok száma 1542,6 ezer (17%), az özvegyeké 1330,4 ezer (14,7%), az elváltaké pedig 331,4 ezer (3,7%). 27,3 ezren nem nyilatkoztak családi állapotukról. A házas nők gyermekeinek száma 12 378,4 ezer (75,8%), a házasságon kívül élőké pedig összesen 3946,3 ezer (24,2%). E körön belül a megözvegyült (91,1%-ban 50 év feletti) nők gyermekei alkotják a legnépesebb csoportot: 3263,8 ezren (82,7%) vannak. A hajadonként szült gyermekek száma 197,2 ezer (5%), az elváltak gyermekeié 474,3 ezer (12%), a családi állapotukat nem közlőké pedig mindössze 10,8 ezer (0,3%). A népszámlálási termékenység szintje az özvegyeknél a legmagasabb (ezer 15 éven felüli nőre esetükben 2453 élveszületett jut), őket követik a házasok (2124 élveszületettel). Az 50 év feletti házas nők élveszületéseinek mutatója már meghaladja az özvegyekét. Az ezer főre jutó élveszületettek száma az elváltaknál (1431) és – természetesen – a hajadonoknál a legkisebb (128). A termékenység családi környezetben a legkedvezőbb, vagyis azon nők körében, akik házasságban élnek, vagy éltek. A kötet megállapítása szerint ez nemzetiségi hovatartozástól független, általánosan érvényesülő törvényszerűség.

A bevezetőben sorra vett adatok első nagy csoportját a 9. táblázat összegzi.

#### 9. táblázat

**A termékeny korú nők száma és aránya a női össznépességen belül, valamint a 15 éves és idősebb nők száma és aránya élveszületett gyermekeik száma szerint nemzetiségenként az 1992. évi népszámlálás időpontjában**

Nemzetiség	15–49 éves nők összesen	15–49 éves nők aránya	15 év feletti nők összesen	Ezen belül			
				Gyermekek-telen	1	2–4	5–
					gyermekes		
nők aránya							
Összesen	5 536 274	47,7	9 059 426	27,7	20,1	45,2	7,0
Román	4 972 809	48,0	8 096 350	27,7	20,2	45,1	7,0
Magyar	390 959	46,6	685 945	26,5	20,6	48,1	4,8
Cigány	92 469	46,7	116 900	28,1	12,2	36,4	23,3
Német	22 720	34,7	56 986	30,4	24,0	42,1	3,5
Ukrán	14 993	45,9	24 396	27,2	14,8	41,8	16,2
Orosz, lipován	9 228	46,0	16 465	23,7	20,4	48,5	7,4
Török	7 473	49,8	10 187	28,8	15,7	41,2	14,3
Szerb	6 221	41,4	13 089	25,5	29,2	43,3	2,0
Tatár	6 348	51,3	10 071	28,3	18,8	47,6	5,3
Szlovák	4 543	45,9	8 063	24,1	21,4	45,3	9,2
Bolgár	1 986	39,5	4 389	24,4	21,4	51,2	3,0
Zsidó	831	18,9	4 230	50,8	30,3	18,2	0,7
Horvát	967	47,2	1 692	23,0	19,7	55,5	1,8
Cseh	1 258	41,4	2 518	24,5	19,5	51,6	4,4

Nemzetiség	15–49 éves nők összesen	15–49 éves nők aránya	15 év feletti nők összesen	Ezen belül			
				Gyermektelen	1	2–4	5–
					gyermekes		
				nők aránya			
Lengyel	810	36,5	1 846	30,7	19,4	42,5	7,4
Görög	627	31,5	1 866	34,0	26,7	36,7	2,6
Örmény	285	28,4	920	43,7	28,3	26,9	1,1
Egyéb	1563	40,5	3 118	27,8	22,2	44,9	5,1

1992-ben az ország női népességén belül a termékeny korosztályok létszáma 5536,3 ezer, aránya 47,7% volt. Számuk az elmúlt tizenöt évben növekedett (160,8 ezer fővel, ezen belül a románoké 215 ezerrel), de arányuk csökkent az 1977. évi 49,2%-os értékhez képest. (Az általános aránycsökkenés csak a cigányokat és a lengyeleket nem érintette.) A 15–49 évesek részesedése a tatároknál (51,3%) és a törököknél (49,8%) a legmagasabb, igen alacsony a zsidóknál (18,9%), örményeknél (28,4%), görögöknél (31,5%), valamint a németeknél, lengyeleknél és bolgároknál (34,7–39,5 %).

1992-ben – az országos átlaggal egyezően – a 15 éves és annál idősebb román nők 27,7%-ának nem volt gyermeke. Ez az arány egyes nemzetiségeknél kiugróan magas: elsősorban a zsidóknál (50,8%), örményeknél (43,7%) és görögöknél (34%), másutt viszont – mint pl. a horvátok (23%) vagy az oroszok-lipovánok esetében (23,7%) – érezhetően alacsonyabb az átlagosnál. 1977-hez képest a gyermektelenek részaránya a románok, magyarok, cigányok, németek, törökök, bolgárok és zsidók körében növekedett, míg a többi etnikumnál enyhén csökkent. Az egy gyermekes nők aránya, mind 1992-ben, mind pedig 1977-ben a zsidóknál (30,3–30,5%), szerbeknél (29,2–27,1%) és az örményeknél (28,3–26,3%) a legmagasabb. Változatlanul alacsony a cigányoknál (12,2–14,7%), ukránoknál (14,8–15,7%), valamint a törököknél (15,7–16,7%). Az illető nemzetiséghez tartozók soraiban a legtöbb két gyermekes nőt a bolgárok (36,3%) és a horvátok (35,9%), legkevesebbet a cigányok (12,6%) és a zsidók (15,2%) között találni. Az elmúlt tizenöt év során az e kategóriába tartozók aránya a cigányok, németek és zsidók kivételével valamennyi nemzetiségben nőtt. Az öt vagy több gyermekesek részesedése a cigány (23,3%), ukrán (16,2%) és a török (14,3%) nők körében a legnagyobb mértékű. Igen alacsony az arányuk a zsidók, örmények, horvátok, szerbek, görögök, bolgárok és németek soraiban (0,7–3,5%). E csoport részaránya 1977 óta mindegyikükénél csökkent; némelyikük esetében csak fele a korábbiak.

A 15 éves és annál idősebb nők termékenységének nemzetiség szerinti különbségei legszembetűnőbben az adott etnikum kor szerinti szülésgyakoriságával jellemezhetők. (Lásd a 10. táblázatban.)

**10. táblázat**  
Ezer 15 éves és idősebb nőre jutó élveszületett gyermekek száma nagyobb korcsoportonként, nemzetiségek szerint az 1977. és 1992. évi népszámlálás időpontjában

Nemzetiség	Ezer nőre jutó élveszületések száma					
	15 év felett		15–49 év között		50 év felett	
	1992	1977	1992	1977	1992	1977
Összesen	1802	2034	1467	1610	2329	2855
Román	1798	2048	1452	1609	2350	2891
Magyar	1709	1880	1418	1510	2093	2445
Cigány	2700	3059	2449	2732	3652	4240
Német	1503	1679	1260	1414	1664	1990
Ukrán	2402	2639	1969	2131	3091	3685
Orosz, lipován	1915	2289	1494	1688	2451	3123

Nemzetiség	Ezer nőre jutó élveszületések száma					
	15 év felett		15–49 év között		50 év felett	
	1992	1977	1992	1977	1992	1977
Török	2190	2509	1949	2084	2855	3800
Szerb	1412	1541	1216	1261	1590	1864
Tatár	1720	2115	1196	1473	2614	3740
Szlovák	1983	2180	1593	1774	2485	2784
Bolgár	1626	1688	1271	1390	1920	2022
Zsidó	750	870	862	773	723	908
Horvát	1641	1831	1525	1649	1795	2110
Cseh	1743	1733	1573	1551	1914	1913
Lengyel	1784	1808	1570	1796	1952	1816
Görög	1281	1539	1171	1115	1337	2012
Örmény	959	1046	916	734	978	1192
Egyéb	1653	1628	1506	1474	1801	1746

1992-ben ezer nőre számítva legkevesebb gyermek a zsidó (750), örmény (959) és görög (1281), míg legtöbb a cigány (2700), ukrán (2402) és török (2190) nemzetiségű nőkre jutott. Az 1977. évi helyzetképpel egybevetve a népszámlálási termékenység általános és erőteljes csökkenése állapítható meg, egyetlen nemzetiség, a csehek kivételével. A gyermekszám alakulását nagyobb női korcsoportok szerint vizsgálva azt látjuk, hogy az 1977–1992 közötti általános visszaesés közepette az ezer nőre jutó gyermekszám a 15–49 éves (termékeny korú) zsidó, görög, cseh és örmény, illetőleg az 50 éves és idősebb (befejezett termékenységű) lengyel nemzetiségű nők körében valamelyest emelkedett.

A befejezett termékenységű nők csoportjában viszonylag magas (2,5 fölötti) az egy nőre eső átlagos gyermekszám a cigányok, ukránok, törökök és tatárok között, ezzel szemben a népesség egyszerű „újratermeléséhez” sem elegendő (azaz kevesebb, mint 2) a zsidók, örmények, görögök, szerbek, németek, horvátok, bolgárok és lengyelek esetében. Az illető korcsoportba tartozó magyar nők 2,1-es gyermekszáma alapján kétséges a romániai magyarság önreprodukciós képessége is. (Ez az érték a házaspár magyar nőknél alig nagyobb: náluk 2149 gyermek jut ezer főre.) Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a magyar nők fiatalabb – abszolút számban, de a női összlélekszámhoz viszonyítva is népesebb – évjárátaiban kedvezőbbek a termékenységi mutatók, mint az 50 év felettiekében. Így a 35–49 éves magyar női korcsoportban az ezer főre jutó élveszületések száma 2118, tehát – a cigány, német, ukrán, török szerb és más kisebb töredék etnikumokhoz hasonlóan – magasabb, mint a befejezett termékenységű korosztályban. Ugyanez a szám a 35–49 éves házaspár magyar nők csoportjában már 2220. A 35–49 évesen özvegyé váló magyar nők születésgyakoriságának mutatója pedig 2271, szemben az 50 év feletti magyar özvegyek körében regisztrált 2236-tal.

A termékenység színvonala a kor szerinti születésgyakoriság mellett a születések szülési sorrend szerinti alakulásával is jellemezhető. E viszonyszám arról tájékoztat, hogy az újszülött az anyának hányadik szülése. Magasabb termékenységi színvonal mellett több a magasabb szülésű sorszámú szülött, míg ha növekszik az alacsonyabb szülési sorszámú újszülöttek aránya, az rendszerint a termékenység csökkenésére utal. (11. táblázat.)

**11. táblázat**  
**A 15 éves és idősebb nők élveszületett gyermekeinek születési sorrendje**  
**nemzetiségek szerint az 1977. és 1992. évi népszámlálás időpontjában**

Nemzetiség	A születési sorrend átlaga		A születési sorrend részesedése (%)			
			1. szülés		5. és további szülés	
	1992	1977	1992	1977	1992	1977
Összesen	2,28	2,65	40,1	35,7	8,9	14,8
Román	2,28	2,67	40,2	35,4	8,9	15,1
Magyar	2,08	2,39	43,0	39,2	5,9	10,8
Cigány	3,08	3,45	26,6	25,2	20,7	26,2
Német	1,99	2,10	46,3	42,8	5,0	6,2
Ukrán	2,96	3,28	30,3	27,2	19,3	24,5
Orosz, lipován	2,29	3,00	39,9	32,4	9,1	20,2
Török	2,70	3,18	32,5	28,9	14,9	22,5
Szerb	1,75	1,99	52,8	47,6	3,0	5,9
Tatár	2,12	2,73	41,7	32,6	6,2	15,6
Szlovák	2,44	2,83	38,3	34,2	11,4	17,7
Bolgár	1,98	1,97	46,5	45,3	4,9	4,7
Zsidó	1,56	1,61	65,5	61,8	2,7	2,4
Horvát	1,79	2,08	46,9	42,8	4,5	7,9
Cseh	2,00	2,19	43,3	42,5	4,5	7,9
Lengyel	2,31	2,55	38,8	37,3	8,7	12,8
Görög	1,81	2,36	51,5	41,9	3,7	11,3
Örmény	1,64	1,82	58,6	53,2	2,5	4,2
Egyéb	2,13	2,60	43,7	40,3	7,2	14,5

A 15 évnél idősebb nők születési sorrendjének országos átlaga 1992-ben 2,28 volt. Az élen a cigány (3,08), ukrán (2,96), török (2,70) és szlovák nők állnak (2,44), míg a zsidó (1,56), örmény (1,64), szerb (1,75), horvát (1,79) és görög (1,81) női népesség a rangsor végére szorult vissza. Az elsőszülöttek aránya ugyancsak a zsidó (65,5%), örmény (58,6%), szerb (52,8%) görög (51,5%), továbbá a horvát, bolgár és német nőknél a legnagyobb. 1977-tel összevetve az 1. születési csoport részaránya mindegyik nemzetiségnél nőtt, míg az 5. és további szülések részesedése erősen lecsökkent (kivéve a bolgár és zsidó nőket). Az 5. és további szülöttek aránya a cigány és ukrán nők körében legmagasabb, míg ez az arányszám a horvát, örmény, zsidó, szerb és görög nők esetén rendkívül alacsony.

Végezetül érdemes pár mondatban kitérni az egyes felekezetekhez tartozó női csoportok termékenységének főbb jellemzőire. Ezeket a 12. táblázat foglalja össze. Az ezer nőre jutó gyermekszám valamennyi korcsoport esetén a szabadegyházak hívei körében a legmagasabb: pünkösdisták, evangéliumi szabad keresztények, óhitű ortodoxok, adventisták. Legalacsonyabb az izraelita, a zsinatpresbiteri és az ágostai evangélikus, valamint a református felekezetű nők között. A nemzetiség- és felekezetközi összefüggések birtokában a felekezetek termékenységéről nyert ismeretek tovább árnyalhatják azt a képet, amely a különböző etnikumok termékenységi szintjéről az eddigiek alapján kialakult.

## 12. táblázat

A termékeny korú nők száma és aránya a női össznépességben belül, a 15 éves és idősebb nők száma, valamint az ezer 15 éves és idősebb nőre jutó élveszületett gyermekek száma nagyobb korcsoportonként, felekezetek szerint az 1992. évi népszámlálás időpontjában

Felekezet	15–49 éves nők összesen	15–49 éves nők aránya	15 év feletti nők összesen	Ezer nőre jutó élveszületés		
				15 év felett	15–49 év között	50 év felett
Összesen	5 536 274	47,7	9 059 426	1802	1467	2329
Ortodox	4 838 188	48,2	7 816 240	1788	1456	2328
Római katolikus	281 140	46,8	471 443	1831	1484	2342
Református	192 206	46,7	335 727	1701	1424	2073
Görög katolikus	40 298	35,0	101 177	1807	1352	2108
Pünkösdista	50 606	42,3	81 432	2808	2337	3581
Baptista	25 278	41,0	51 113	1985	1558	2402
Adventista	17 925	41,7	35 013	2132	1541	2751
Unitárius	17 653	45,4	31 811	1752	1448	2132
Muzulmán	14 000	50,2	20 467	1953	1598	2722
Evangéliumi keresztény	10 553	38,9	20 101	2695	2076	3379
Ágostai ev.	7 162	33,4	18 495	1608	1354	1769
Óhitű keresztény	6 555	45,7	11 287	2105	1583	2828
Óhitű ortodox	6 749	41,6	12 495	2540	1775	3437
Zsinatpresbiteri evangélikus	4 484	40,2	9 570	1510	1242	1747
Izraelita	860	17,2	4 794	735	877	704
Egyéb felekezetű	14 275	43,8	26 572	2056	1705	2464
Ateista	1 795	63,7	2 299	1168	1102	1405
Felekezet nélküli	4 796	48,5	6 713	1555	1326	2129

### Iskolázottsági szint

(Ez a rész önálló tanulmányként, részletesebben kidolgozva megjelent „A nemzetiségek iskolázottsága Romániában az 1992. évi népszámlálás idején” címmel: Statisztikai Szemle. LXXIV, 1996. 4. sz. 332–351. p.)

### Gazdasági aktivitás

(Ezt a részt lásd külön tanulmányként „A nemzetiségek részvétele a gazdaságban Romániában az 1992. évi népszámlálás adatai alapján” címmel. Készült a Magyar Szemle számára, 1996 júliusában. Nem jelent meg.)

### Háztartás és család

A háztartások összetétele nemzetiség szerint

Az 1992. évi népszámlálás időpontjában az ország 7288,7 ezer magán háztartásából 5922,2 ezer (81,3%) volt család-háztartás típusú. Ebből 5471,0 ezer (75,1%) az egycsaládos, 432,3 ezer (5,9%) a két-családos, 18,9 ezer (0,3%) a három- és többcsaládos háztartások száma. 1366,5 ezer háztartás (18,7%)

nem család-háztartás típusú volt. Ebből 1246,9 ezer (17,1%) egyszemélyes, 119,6 ezer (1,6%) pedig két- vagy többszemélyes háztartás. Az intézeti (intézményi) háztartások száma mintegy 4,5 ezer volt.

A magán háztartások fejének nemzetisége és a háztartások típusa szerinti adatok alapján (ezek kombinációi a kötet táblaanyagában nem szerepelnek) a bevezető szerzője a következőket állapítja meg.

Az egy- vagy többcsaládos háztartások aránya azokban a háztartásokban a legmagasabb, melyek feje cigány (több mint 90%), illetve török vagy tatár (90% körül), és azokban a háztartásokban a legalacsonyabb, melyek feje zsidó, örmény, görög vagy német nemzetiségű.

Az egycsaládos háztartások aránya (gyermekes vagy gyermektelen házaspárral, vagy gyermekeit egyedül nevelő szülővel) legmagasabb a tatár, török, cigány, ukrán és román (75–80 %), legalacsonyabb a zsidó, horvát és örmény háztartásokban. Ebben a kategóriában a gyermekes házaspárok alkotják a tatár, török és cigány családok legnagyobb hányadát, míg ugyanez a család típus legkisebb részben a görög, örmény és német háztartásokban lelhető fel. Ez utóbbi nemzetiségek családjában a gyermektelen házaspárok vannak többségben. Azon egycsaládos háztartások részesedése, melyeket gyermekeiket egyedül nevelő szülők alkotnak, a 10% körüli országos átlagnál magasabb a cigány, török, ukrán, tatár és német (12–13%), igen alacsony viszont a zsidó nemzetiségűeknél (5,2%).

Jellegetes különbség állapítható meg a nemzetiségek között az egyszemélyes háztartások tekintetében. Ez a típus alkotja a zsidó háztartások kétötödét, az örmény háztartások több mint egyharmadát, és a görög, német, valamint a lengyel háztartások több mint egynegyedét.

A különböző nemzetiségű háztartások eltérő szerkezetének egyik fő oka, hogy egyes nemzetiségek (zsidók, örmények, görögök, németek) korösszetétele elöregedett, termékenysége alacsony, s ezzel összefüggésben igen kevés a 15 év alatti gyermekek száma. Velük ellentétben a cigány, tatár, török és ukrán nemzetiségű háztartásokban az egyszemélyes típus részesedése alacsony, a család-háztartás típus aránya pedig magas. E nemzetiségekre a fiatal korszerkezet és a bőséges gyermekáldás a jellemző.

Az egy háztartásra jutó személyek száma az országos átlagnál (3,07) magasabb a cigány, török, ukrán, tatár és szlovák, annál kisebb a magyar, német, orosz-lipován, szerb, zsidó és örmény háztartásokban. (Lásd a 13. táblázatot.) A román háztartások mutatószámai az országos átlaggal egyezőek. A román nemzetiségű csoportban az egyszemélyes, illetve az 5 és annál több személyes háztartások aránya megegyezik, azok a háztartások pedig, melyekben 2–4 személy él, az összes román háztartások 2/3 részét teszi ki. Az 5 és annál több személyes háztartások aránya a cigány nemzetiségű csoportban már 52,8%, de ez az arányszám viszonylag magas a törököknél (34,9%) és az ukránoknál is (29,2%). Az egyszemélyes háztartások részesedése a zsidó, görög és német nemzetiségűeknél a legnagyobb, aminek a hatása e három etnikum esetében az egy háztartásra jutó személyek alacsony számában is megmutatkozik (1,9–2,5).

**13. táblázat**  
**A háztartások részaránya a háztartásokban élő személyek száma szerint nemzetiségenként az 1992. évi népszámlálás időpontjában (Százalékban)**

A háztartás fejének nemzetisége	Egy háztartásra jut (fő)	A háztartásban élő személyek száma								
		1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 fő	7 fő	8 fő	9– fő
Összesen	3,07	17,1	25,8	21,0	19,1	8,9	4,6	2,1	0,8	0,6
Román	3,07	16,9	25,9	21,1	19,3	9,0	4,6	2,0	0,7	0,5
Magyar	2,86	20,0	27,0	21,2	18,7	7,8	3,3	1,3	0,4	0,3
Cigány	4,88	6,5	12,6	13,2	14,9	15,2	13,1	11,1	5,9	7,5
Német	2,54	27,7	29,9	19,3	13,3	5,8	2,5	1,0	0,3	0,2
Ukrán	3,64	15,1	20,7	18,2	16,8	11,8	7,4	4,5	2,2	3,3
Orosz, lipován	3,02	17,0	25,5	22,1	19,4	9,6	4,1	1,5	0,6	0,2
Török	4,06	10,0	16,8	19,0	19,3	12,2	9,3	6,1	3,2	4,1



A háztartás fejének nemzetisége	Egy háztartásra jut (fő)	A háztartásban élő személyek száma								
		1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 fő	7 fő	8 fő	9- fő
Szerb	2,74	22,2	29,6	21,3	14,4	6,8	3,8	1,3	0,4	0,1
Tatár	3,35	9,0	20,6	26,2	25,6	11,2	4,8	1,7	0,5	0,4
Szlovák	3,12	16,8	25,1	20,3	19,0	10,3	4,9	2,3	0,9	0,4
Zsidó	1,91	40,0	39,9	12,4	5,4	1,5	0,5	0,2	*	*
Egyéb	2,84	24,3	27,4	18,0	14,3	7,7	4,9	2,3	0,7	0,3

A háztartások demográfiai összetételének egyik szemléletes mutatója az egyes korcsoportokhoz tartozó családtagok száma az ugyanabban a háztartásban élő összes családtag számához viszonyítva. A nemzeti korösszetétel jellegzetes különbségei a háztartások demográfiai szerkezetében is kifejezésre jutnak. A 60 éves és idősebb személyek aránya 5,1% a cigány, 8,7% a török háztartásokban, ellenben a bolgár, német, lengyel, görög és örmény háztartásokban az öregkorúak részaránya már meghaladja a 25%-ot, a zsidó háztartásokban pedig eléri a 57,3%-ot. Az öregkorú családtag nélküli háztartások aránya a cigány (80,2%), török (73,0%) és a tatár nemzetiségűek körében (64,1%) a legmagasabb.

#### A háztartások lakásviszonyai nemzetiség szerint

A népszámlálás a háztartások egy kis töredékét szükséglakásként hasznosított építményekben, vagy egyéb lakhatás céljára igénybevett alkalmatlanságokban regisztrálta. Adataik nem szerepelnek az itt következő kimutatásokban. A bennük összeírt háztartások száma 7235, lakóik száma 22 782 volt. E lakóegységek 85,5%-ban román, 6,5%-ban cigány és 8%-ban egyéb nemzetiségű háztartások között oszlottak meg.

A háztartások mintegy 2,5%-a más háztartásokkal közösen használta a lakást, melyben élt. (14. táblázat.) A közös lakáson osztozó háztartások aránya viszonylag magas a tatárok (6%), törökök (5,7%), cigányok (5%), magyarok (3,2%) és németek (3,1%), ezzel szemben igen alacsony a szerbek, horvátok, csehek, bolgárok, ukránok és zsidók között. A lakást egyedülként használó háztartások mintegy háromnegyede egyben tulajdonosa is volt a lakóegységnek. A lakástulajdonosok részaránya az országos átlaggal egyezik a román és a magyar, annál magasabb a horvát, ukrán, bolgár, szlovák, szerb és orosz, alacsonyabb (mindössze kétharmadnyi) a török, zsidó és görög háztartásfők körében.

#### 14. táblázat

**A háztartások (ezen belül a közös lakást használó háztartások) és a háztartásokban élő személyek száma nemzetiségenként az 1992. évi népszámlálás időpontjában**

A háztartás fejének nemzetisége	Háztartások összesen		Ezen belül közös lakásban			
	Háztartások száma	Személyek száma	Háztartások		Személyek	
			száma	%	száma	%
Összesen	7 281 441	22 362 925	182 417	2,5	505 850	2,3
Román	6 495 063	19 937 638	156 404	2,4	430 773	2,2
Magyar	572 022	1 639 190	18 398	3,2	49 334	3,0
Cigány	81 148	396 112	4 080	5,0	16 483	4,2
Német	47 480	120 488	1 453	3,1	3 379	2,8
Ukrán	19 166	69 840	263	1,4	782	1,1
Orosz, lipován	13 182	39 756	372	2,8	959	2,4
Török	7 241	29 409	413	5,7	1 492	5,1
Szerb	11 651	31 925	109	0,9	265	0,8

A háztartás fejé- nek nemzetisége	Háztartások összesen		Ezen belül közös lakásban			
	Háztartá- sok száma	Személyek száma	Háztartások		Személyek	
			száma	%	száma	%
Tatár	7 389	24 780	443	6,0	1 297	5,2
Szlovák	6 524	20 367	137	2,1	341	1,7
Zsidó	5 365	10 269	88	1,6	132	1,3
Egyéb	15 210	43 151	257	1,7	613	1,4

A lakásviszonyok fontos jellemzője a lakásnagyság, a lakószobák számával és alapterületével, illetve a lakást használó háztartások számával összefüggésben. A csupán egyszobás háztartások aránya (mely országosan a háztartások 12,5%-át teszi ki) legmagasabb a cigányok közt, több mint 25%. A legalacsonyabb (10% alatti) részesedéssel, vagyis a szobaszám tekintetében a legkedvezőbb lakóviszonyokkal az orosz-lipován, török, tatár, bolgár és szerb háztartások rendelkeznek.

A laksűrűsége (a lakószobák nagysága és a háztartásban élő személyek száma alapján), valamint a lakások felszerelésére (főbb közművekkel való ellátottságára) vonatkozó mutatókat háztartásonként és nemzetiségek szerint a 15. sz. táblázat összegzi:

**15. táblázat**  
**Háztartások az egy személyre jutó lakóterület nagysága, illetve a főbb közművekkel valló ellátottság szerint nemzetiségenként az 1992. évi népszámlálás időpontjában**

A háztartás fejének nemzetisége	A háztartások megoszlása az egy személyre jutó lakóterület nagysága alapján (százalék- ban)				Egy sze- mélyre jutó lakó- terület nagysága (m <sup>2</sup> )	A háztartások aránya a főbb közművekkel való ellátottság szerint (%)		
	8 m <sup>2</sup> alatt	8–11,9 m <sup>2</sup>	12–15,9 m <sup>2</sup>	16 m <sup>2</sup> és több		Víz- vezeték	Villany	Központi fűtés
Összesen	24,4	26,9	18,7	30,0	11,0	52,8	97,5	39,9
Román	24,4	27,1	19,0	29,5	11,0	52,3	97,5	40,7
Magyar	20,5	26,9	17,7	34,9	11,6	61,5	98,5	36,0
Cigány	64,7	18,2	7,3	9,8	6,7	23,1	91,0	14,4
Német	11,0	19,2	18,4	51,4	14,3	68,9	99,5	37,0
Ukrán	35,0	25,0	14,0	26,0	9,1	26,1	84,3	15,0
Orosz, lipován	17,5	24,9	20,3	37,3	12,5	35,8	97,5	22,9
Török	40,9	24,9	15,6	18,6	8,6	66,2	97,5	37,0
Szerb	10,5	19,6	19,2	50,7	14,3	58,2	99,4	33,6
Tatár	23,1	32,3	20,3	24,3	11,2	72,8	99,6	37,4
Szlovák	22,6	24,2	15,9	37,3	11,5	38,2	92,9	16,2
Bolgár	10,9	20,3	19,4	49,4	14,6	76,0	99,3	29,1
Zsidó	3,0	10,7	23,7	62,6	17,3	96,9	99,8	78,1
Horvát	26,6	28,4	16,2	28,8	12,0	29,6	99,0	15,9
Cseh	19,1	25,2	18,3	37,4	12,0	57,3	99,1	25,3
Lengyel	17,5	21,0	19,9	41,6	12,0	57,9	98,4	37,6
Görög	10,1	18,8	25,0	46,1	12,0	89,7	99,7	71,6
Örmény	6,0	16,9	24,8	52,3	12,0	95,7	99,8	74,7
Egyéb	22,8	23,2	19,1	34,9	12,0	65,2	98,7	48,4

Az egy személyre jutó lakóterület 11 m<sup>2</sup>-es országos átlagát a zsidó, bolgár, német, szerb és orosz-lipován háztartások haladják meg, illetőleg a török, ukrán és cigány háztartások múlják alul a legnagyobb mértékben.

A vízvezetékekkel való ellátottság a magyar, török, német, tatár, bolgár, és különösen a görög, örmény és zsidó nemzetiségű háztartásokban jobb, mint az országban általában. E tekintetben a cigány, ukrán és a horvát háztartások állnak a legrosszabbul.

A lakások villanyárammal való ellátása a legtöbb nemzetiség háztartásaiban csaknem száz százalékosan megoldott, a cigányok és az ukránok azonban ez alól is kivételt képeznek.

A központi fűtéses lakások viszonylag magas (3/5 arányú) részesedése jellemzi a román háztartásokat; ennél kiemelkedőbb mutatókkal csak a görög, örmény és zsidó nemzetiségűek rendelkeznek. A központi fűtésbe történt bekapcsolódásuk arányait illetően a cigány, ukrán, horvát, valamint a szlovák háztartások (1/7 körüli értékkel) megint csak a sor végére szorulnak vissza. Az egészségügyi és kényelmi szempontból fontos mellékkeliségekkel való felszereltség a zsidó, örmény és görög háztartásokban a legerősebb, a cigány, ukrán, orosz-lipován, horvát és szlovák háztartásokban a leggyengébb.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a laksűrűséggel, a közműellátottsággal és a mellékkeliségek számával jellemezhető magasabb komfortfokozat előnyeiből – a városokra összpontosuló tömeges lakásépítkezésekkel is összefüggésben – elsősorban azok a nemzetiségek részesülnek, amelyek háztartásainak nagyobbik hányada található urbánus települési környezetben. A bevezető szerzőjének mérlegelése szerint az előbbi jellemzők együttes figyelembevételével a zsidó, örmény, görög és német háztartások lakásviszonyai a legjobbak. Az országos átlagértékekhez viszonyítva – amely egyébként a románokat is jellemzi – kedvezőbb körülmények között élnek még a magyar, orosz-lipován, szerb, bolgár és tatár háztartások lakói. A legrosszabbak a cigány és részben az ukrán nemzetiségűek lakáskörülményei.

#### Családstatistika

(Részletesen kidolgozva „A családok nemzetiségi és felekezeti összetétele Romániában az 1992. évi népszámlálás eredményei alapján” címmel. Megjelent: *Regio*. VII, 1996. 3. sz. 81–138. p.)

---

#### Jegyzetek

- <sup>1</sup> Radocea, Alexandru: Structura etnică a populației României și evoluția ei în ultimele decenii. *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992. Structura etnică și confesională a populației*. București, 1995, Comisia Națională pentru Statistică. VII–LXXI. p.
- <sup>2</sup> „Această evoluție [...] se datorează reținerii manifestate de romi în declararea adevăratei naționalități la recensământele din 1956, 1966 și 1977.” Popa, Doina: Evoluția în structura etnică a populației și particularitățile structurilor demografice și sociale ale naționalităților din România. *Populația României. Evoluții și perspective. Lucrările simpozionului național din 3–4 noiembrie 1994*. București, 1995. 267–268. p.
- <sup>3</sup> Ezt Vasile Ghețu, a román Statisztikai Hivatal népszámlálási főigazgatója közölte az 1992. évi népszámlálás előzetes eredményeit értékelve. Șega, Liana: Mai mult decât o simpla numărare. *Azi*, 1992. július 7.
- <sup>4</sup> Merfea, Mihai: *Țigani. Integrarea socială a romilor*. Brașov, 1991. 124–125. p.
- <sup>5</sup> Kovács Alajos számítása: Az erdélyi magyarság sorsa. *Magyar Statisztikai Szemle*. 1935. 4. sz. 252. p.
- <sup>6</sup> Ion Chelcea korabeli 525 ezres becslésének átszámítása. Zamfir, Elena – Zamfir, Catalin: *Țigani. Între ignorare și îngrijoare*. București, 1993. 63. p. Az 1941. évi, faji alapon végrehajtott népszámlálás egyik megfigyelője pedig a korabeli Románia területén – a „cigánykeverékek” (corciturile de țigani) nélkül véve is – a census időpontjában kb. 300 ezerre becsülte a cigányság számát. (Észak-Erdélyben ugyanekkor mintegy 35 ezer cigány nemzetiségűt írtak össze.)
- <sup>7</sup> A cigányság fogalmi megközelítésének sokrétűségéről, etnikus hovatartozása megjelölésének kettős rendszeréről lásd Szuhay Péter áttekintését: Cigány kultúra. A magyarországi cigány etnikai csoportok kulturális integrációjáról és a nemzeti kultúra megalkotásáról. *BUKSZ*, 1995. 3. sz. 331–333. p.

---

<sup>8</sup> A bukaresti statisztikai igazgatóság által a természetes népmozgások és a migrációs tényezők figyelembevételével megállapított számokat dr. Vasile Ghețău hozta nyilvánosságra egy 1990. március 21-én közölt interjúban. Marcovici, Ion: Populația României pe structurile naționalităților. Dialoguri demografice. *România liberă*, 1990. No. 75. 3. p.